
JOHANNES ENCKELL 13.6.1936—6.3.1989

Johannes Enckell kuoli kuudentena päivänä maaliskuuta pitkäaikaiseen, vaikeaan sairauteen. Hän kuului ryhmään, joka yli kymmenen vuotta sitten aloitti Suomen Mielenterveysseuran järjestämän perheterapian erityistason koulutuksen. Viime vuoteen asti hän toimi perheterapian, viimeksi vaativan erityistason kouluttajana.

Johannes Enckell oli peruskoulutukseltaan lääkäri. Hänen ammatillista elämäänsä luonnehtii se, että hän rakensi koko ajan Suomen psykoterapeutti-seen kulttuuriin ainutlaatuisen laajaa kudosta: Hän

oli psykoanalyttikko, lapsianalyttikko, ryhmäpsykoterapeutti ja perheterapeutti. Näillä kaikilla alueilla hän toimi kliinikkona ja kouluttajana, joka tar-kan ja turvallisen eläytymiskykynsä ja laaja-alaisen lukeneisuutensa avulla näki ja yhdisti eläviksi toisistaan näennäisen etäällä olevia teoreettisia kokonaisuuksia.

Perheterapia-lehti julkaisee Johannes Enckellin Psykoanalyttisen Yhdistyksen tieteellisessä kokouk- sessa 19.1.89 esitettyyn esitelmään pohjautuvan kir- joituksen.

Johannes Enckell 19.1.1989

Psykoanalyttinen lähestymistapa perheeseen

Minua on useita vuosia askarruttanut kysymys, missä määrin perheterapiassa voidaan menestyksellisesti soveltaa psykoanalyttista viitekehystä perheessä tapahtuvien asioiden ymmärtämiseksi ja terapian tekni- seksi toteuttamiseksi.

Haluan heti aluksi sanoa korostavani tämän esitykseni pohdinnoissa erityisesti sitä, että samalla kun enemmän tai vähemmän tiedostettu sisäinen maailmamme ohjaa käyttäytymistämme, me samanaikaisesti sekundaarisesti ja mahdollisesti intentionaa- lisesti tiedostamattomasti provosoimme käyttäytymisellämme myös muita ihmisiä ympärillämme tuntemaan ja toimimaan juuri sisäisen maailmamme ennakkokäsitys-

ten mukaisesti.

Mielenkiintoni painopiste on niissä ilmi- öissä, joita nykyisin kuvaamme jo yleisesti hyväksytyllä käsitteellä projektiivinen iden- tifiikaatio. Eräs perheterapian merkityksel- lisiä puolia onkin siinä, että terapeutti suo- raan — ja toivottavasti suhteellisen objek- tiivisesti — saa mahdollisuuden ulkopuolet- ta havaita, miten projektiivinen identifikaatio toimii perheenjäsenten kesken.

Toinen keskeinen kysymyksenasetteluni koskee sitä, miten ja missä määrin käsittei- tä ”skitsoparanoidinen” ja ”depressiivinen positio” voidaan hyödyntää perheen ym- märtämisessä.

Kysymyksenasettelujeni tarkempi erittely ja vastaukset löytyvät, jollei eksplisiittisesti niin ainakin implisiittisesti seuraavasta esittämästäni tapauksesta, noin kymmenen vuotta sitten neljätoistavuotiaan tyttärensä hälyttävän käyttäytymisen vuoksi hoitooni hakeutuneesta perheestä.

1. Lähtökohta: usean sukupolven perspektiivi

Jo kahden ensimmäisen tapaamisen aikana selvisi, että varhaiskypsyä ja kaunis Aulikki oli ollut usein öitä poissa kotoa ilmoittamatta vanhemmilleen, missä hän oli ollut ja mitä hän oli tehnyt. Hän oli salaa vanhemmiltaan ollut myös poissa koulusta, ja hänen koulumenestyksensä oli heikentynyt huomattavasti. Vanhemmista isä, Tapani, oli ollut enemmän huolissaan tyttärestään ja suutuksissaan valmiimpi rankaisemaan Aulikkia, kun taas äiti, Liisa, oli suhtautunut ymmärtäväisemmin tyttärensä seikkailuihin ja toisinaan jopa puolustanut Aulikkia isän hyökkäyksiä vastaan. Näin tyttären ja äidin liittoutuminen oli ollut omiaan rikkomaan vanhempien välisiä, ja perhekeskusteluissa Tapani syyttikin vaimoaan arvovaltansa mitätöimisestä.

Keskusteluissa tuli esiin myös, että Liisan isä oli ollut ankara ja aikoinaan tarkkaan valvonut teinikäisen tyttärensä elämää, kieltänyt häntä iltaisin tapaamasta ystäviään ja erityisesti poikia. Edelleen Liisa valitti, että hänen veljensä oli saanut nauttia suuremmasta vapaudesta kuin hän ja että hän oli ollut ja on edelleen tästä syystä katkera isälleen ja kateellinen veljelleen.

Näin jo ensihaastattelussa ilmeni, että myös Liisan lapsuudenkodissa oli ollut samanlainen ongelma kuin minkä vuoksi perhe nyt haki apua. Kysymyksessä näytti olevan sukupolvien välinen ristiriita, jossa nuori ehdottomasti vaati itselleen vapauden ja itsenäistymisoikeuden, kun taas vanhemmat halusivat moraaliin ja järkevyyteen vedoten suojella ja valvoa erityisesti tyttärensä tekemisiä.

Toisesta, ehkä syvemmästä näkökulmasta tarkasteltuna voisimme nähdä, että perheenjäsenet pelkäsivät jäävänsä yksin ja tuntevansa itsensä ulkopuoliseksi, ja että sen vuoksi he kateudessaan halusivat estää toisia solmimasta muita suhteita. Olihan Liisan mielestä hänen isänsä aikoinaan halunnut estää häntä luomasta suhteita poikiin, ja Liisa ja Tapani olivat niinikään olleet huolissaan ja paheksuneet tyttärensä Aulikin seurustelusuhteita ja tapoja. Ja edel-

leen näytti siltä, että Aulikki todennäköisesti tunteensa itsensä ulkopuoliseksi oli ajoittain halunnut ja onnistunutkin provosoimaan vanhempiensa jo hyväksi muodostuneen suhteen rikkoutumisen.

Voisimme siis sanoa kunkin perheenjäsenen taistelleen epätoivoisesti sitä vastaan, ettei itse joutuisi kokemaan sietämättömiä ulkopuolisuuden tunteita. Välttääkseen näiden tunteiden kokemisen itsessään he yrittivät provosoida niitä esille jossakussa toisessa perheenjäsenessä.

Tässä yhteydessä herää helposti kysymys, voidaan-ko tosiaan olettaa, että Liisan muistamat lapsuudenkodin ongelmat olisivat siirtyneet perintönä seuraavalle sukupolvelle. Jos näin on, meille tarjoutuu tilaisuus nähdä — käyttäakseni toista hahmotustapaa — nykypolven näyttämöllä toinen versio jo aiemmin Liisan lapsuudenkodissa esitetystä draamasta. Jakaessaan keskenään edellisen sukupolven laatiman käsikirjoituksen rooleja nykypolven jäsenet joutuvat nyt vuorostaan etsimään ratkaisuja perittyihin ongelmiin ja ristiriitoihin.

Painotan sitä, ettei tarkoitukseni ole syyttää vanhempia vaikeuksien aiheuttamisesta lapsilleen. Haluaisin nimenomaan sanoa, että vanhempien omat ratkaisemattomat vaikeudet, tässä yhteydessä erityisesti mustasukkaisuus- ja kateusongelmat, olivat jättäneet lapset ilman tukea omien ongelmiansa kohtaamisessa ja näin estäneet heidän mahdollisuuksiinsa sulatella näitä yleisihmillisiä, eri kehitysvaiheissa korostuvia ja alunperin pääasiallisesti sisäisistä syistä syntyviä ristiriitoja ja ongelmia.

2. Perheterapian alkuvaiheet

Seuraavassa jatkan jo aloittamaani selostusta siitä, miten perheterapiassa pyritään selvittämään, kärsiikö joku toinenkin perheenjäsen samanlaisista ongelmista kuin alunperin nimetty potilas. Sikäli kuin tämä on osoitettavissa — tämä on tärkeää — se mahdollistaa ainakin sen, että alunperin poikkeavaksi nimetty ja häpeällisen ja ahdistavan huomion kohteeksi joutunut perheenjäsen, saa vapautua tästä vaikeasta asemasta jonkun toisen ottaessa hänen roolinsa.

Toisella tasolla psykoanalyttista viitekehystä käyttäen toivon voivani osoittaa myös, miten terapeutti voi koko perhettä havainnoimalla ja samanaikaisesti kaikkia perheenjäseniä koskevilla ja kaikille yhtäaikaan kuultavaksi tarjotuilla tulkintoilla vapauttaa nimetyn potilaan muitten perheenjäsenten häneen

kohdistamasta haitallisesta projektiivisesta identifikaatiosta. Tämä valaisemiseksi esitän tiivistelmän siitä työstä, jonka tein terapeutina parin ensimmäisen perhetapaamisen yhteydessä.

Tulkitsin Aulikin tekävän nyt sitä, mitä hänen äitinsä Liisa ei ollut uskaltanut tehdä nuoruudessaan. Liisa ei ollut pystynyt uhmaamaan vanhempiaan niin kuin hänen tyttärensä nyt. Näin Liisa oli nuoruudessaan kokenut jääneensä vaille sitä vapautta, jonka puolesta hänen tyttärensä tänään taisteli. Kerroin käsitäväni, että Liisa oli tämän vuoksi samaistunut nuoren tyttärensä taisteluun; oli ymmärrettävää, että hän oli toisinaan asettunut Aulikin puolelle taistelemaan nimenomaan itsenäisyyden puolesta isää vastaan. Jatkoin, että Liisa ilmeisesti näki aviomiehessään Tapanissa oman nuoruutensa rajoittavan isähahmon ja tyttärensä Aulikin käyttäytymisessä omat nuoruutensa tukahdetut pyrkimykset.

Tässä yhteydessä kysyin Liisalta, oliko hän kateellinen tyttärelleen siitä, että tämä oli paremmin pystynyt uhmaamaan vanhempiaan. Tapani, joka oli ilmeisesti kokenut jäävänsä keskustelun aikana syrjään, vastasi kysymykseeni toteamalla, että ainakin hän oli kadehtinut Aulikin rohkeutta ja kykyä nauttia elämästä. Hän itse tunsisi sisäistä pakkoa tehdä työtä aamusta iltaan uuvuksiin asti.

Näin minulle tarjoutui mahdollisuus osoittaa heille, että omalla tavallaan Aulikki ilmaisi juuri sen, mistä molemmat vanhemmat olivat haaveilleet sisimmässään. Asian voisi nähdä myös niin, että Aulikki oli vaistonnut ja ymmärtänyt vanhempiensa masennuksen, pettymyksen ja katkeruuden elämänsä ja oli omalla toiminnallaan ehkä halunnut jopa rohkaista heitä toteuttamaan omaa elämänsä paremmin omien toiveidensa mukaan.

Perhe yllättyi lausumistani ajatuksista, ja Aulikki alkoi itkeä. Tämän jälkeen perheessä tapahtui odottamaton, yllättävä muutos. Aulikki lopetti kotoa karkailut, ja hänen koulumenestyksensä parani nopeasti kaikkien suureksi hämmästykseksi.

3. Projektiivinen identifikaatio

Mitä oli tapahtunut parin ensimmäisen tunnin yhteydessä? Miten on mahdollista, että Aulikki näin pian lopetti ensisilmäyksellä ehkä hälyttävältä tuntuvan oireilunsa. Tulkintani, joka oli mahdollisimman epäteoreettinen ja muotoiltu mahdollisuuksien mukaan kaikille ymmärrettäväksi, oli yllättävä koko perheelle. He eivät olleet aikaisemmin ainakaan

tietoisesti ajatelleet tällä tavoin. Heidän aikaisempi tietoinen perhetapahtumia selittävä käsityksensä oli järkkynyt. Uuden, väistämättömäksi muodostuneen näkemyksen valossa heidän tyttärensä osoittautui aivan erilaiseksi. Aulikki oli aikaisemmin julistettu kaavamaisesti joko epäsosiaalisesti tai sairaaksi. Se oli herättänyt vanhemmissa ahdistusta, suuttumusta ja syyllisyyttä. Mutta nyt, toisella tavalla ilmaistun uuden identiteetin valossa Aulikin käytöstä oli mahdollista ymmärtää aivan eri tavalla: myös hän oli tavallinen, hyväakin tarkoittava, yhteisiä ongelmia pohtiva nuori perheenjäsen.

Toisesta näkökulmasta taas voimme nähdä samat asiat siten, että perheterapiaistunnossa terapeutti oli tehnyt perheelle tietoiseksi, miten vanhemmat tietämättään eläytyen ja samaistuen tyttärensä olivat liiankin hyvin ymmärtäneet hänen kuviteltuja tai todellisia tekemisistään.

Tämän aineiston perusteella voimme kuvata asian niin, että mielensä sisällä vanhemmat olivat lohkaisseet itsestään irti ja projisoineet tyttärensä muun muassa itsenäisyyteen pyrkivän kapinallisen puolensa ja vähemmän tiedostetun kateellisen puolensa, joka halusi välittömästi särkeä kaikki näkemänsä hyvät ihmissuhteet. Voimme kuvitella myös, että he olivat tavalla tai toisella yllyttäneet tytärtään ottamaan kapinallisen ja viettejä edustavan roolin.

Jos toisaalta lähestymme tapahtumia Aulikin sisäisestä näkökulmasta, terapeutti oli pitänyt todennäköisenä, että tyttö oli vaistonnut vanhempiensa ongelmat ja että juuri hänen oireilunsa todisti vakuuttavasti hänen samaistuneen vanhempiensa ja heidän salaisiin pyrkimyksiinsä, mieltymyksiinsä ja pettymyksiinsä. Lyhyesti voisi todeta Aulikin tehneen tiedostamattaan niin kuin hän kuvitteli vanhempiensa haluavan tehdä. Mutta samalla voimme olettaa, että Aulikin tiedostamaton intentio oli ollut provosoida vanhempansa edustamaan hänelle ulkomaailmassa eräänlaista kateellista ja mustasukkaista yliminäähahmoa.

Tässä yhteydessä voimme ymmärtää, miten molemmat sukupolvet hyötyivät vastakkaisten roolien jaosta. Molemmat voivat välttää sisäistä, ahdistavaa ristiriitaa ulkoistamalla toisen kahdesta ristiriidassa olevasta puolestaan. Aulikki oli projisoinut yliminänsä vanhempiensa ja vanhemmat viettiosansa Aulikkiin. Tämän seurauksena Aulikki ilmaisi kaikkien puolesta melkein puhtaaksiviljeltyä kapinaa ja viettejä sekä pyrkimyksen siirtää provosoimalla kiipeät ulkopuolisuuden tunteet muihin ihmisiin. Van-

hemmat puolestaan esiintyivät — yhtälailla yksipuolisesti — mustasukkaisina, yhteiskunnan normien ja ylimmän edustajina. Tämä onkin tyypillinen esimerkki perheessä esiintyvistä useammanpuolisesta ja yhtäaikaisesta projektiivisesta identifikaatiosta, ja myös esimerkki siitä, miten näillä keinoin jaetaan vastakkaiset roolit perheenjäsenten kesken.

Perheessä tapahtunut muutos voisi johtua siitä, että tulkintojeni johdosta vanhemmat olivat jossain määrin tulleet tietoisiksi omasta osuudestaan tyttärensä oireiluun, ja heidän oli tällöin ollut pakko sisäistää uudestaan tyttärensä sijoitetut salaiset pyrkimyksensä ja ahdistuksensa. Näin tytär saattoikin vapautua mahdollisesti kohtalokkaaksi muodostuvista vanhempien ennakkokäsityksistä. Voimme myös olettaa, että vaikka en suoraan tulkinnutkaan Aulikin projisoineen yliminänsä vanhempiinsa, tulkinnessa hänen positiivisen identiteetti puolensa esilietuominen, ja jopa sen korostaminen, oli ollut omiaan saamaan aikaan hänessä ainakin osittaisen yliminänsä uudelleensisäistymisen. Tämän eheytyksen seurauksena hän saattoi jälleen hoitaa paremmin koulutehtävänsä ja varjella itseään mahdolliselta itsetuhoiselta käyttäytymiseltä.

Tulkintani perheenjäsenten kesken vallitsevista transferenssi-ilmiöistä annettuna nimenomaan kaikkia perheenjäseniä koskevassa muodossa ja kaikkien kuullessa sen samanaikaisesti oli ollut omiaan lieventämään ristiriitojen aiheuttamaa ahdistusta ja näin edistänyt jokaisessa perheenjäsenessä tapahtuvaa sisäistä eheytymistä.

Perhedynamiikassa on otettava huomioon perheenjäsenten passiivinen asema, jolloin he muiden yllyttäminä, jopa vastoin luonnollisia taipumuksiaan, ovat vieteltävissä edustamaan jotain määrättyä ominaisuutta tai ongelmaa.

Tämä tärkeä ryhmädynamiinen näkökohta herättää usein samalla lailla voimakasta vastustusta kuin poliitajunnasta puhuminen aikoinaan, ja toisinaan vieläkin. On noloa tunnustaa, ettei ole huomannut ai ettei ponnisteluistaan huolimatta pysty näkemään kaikkia oman käyttäytymisensä sisäisiä tiedostamattomia vaikuttimia. Mutta voi tuntua vieläkin nöyryyttävämmältä nähdä, ettei vastoin omia kuvitelmiään ole aina itsenäinen yksilö, vaan että muut ihmiset ympäristössämme voivat havaitsemattamme rovosuomalla määrätä sen roolin, jota me joudumme esittämään yhteisössä. Tästä voisi ehkä löytyä myös syy siihen, miksi tätä kuvaava käsite "projektiivinen identifikaatio" on aikaisemmin saanut osak-

seen hyvin voimakasta vastustusta ja koettu vaikeaksi ymmärtää.

4. Projektiivisen identifikaation vaihdettavuus

Kuvatun vaiheen jälkeen vanhemmat olivat halukkaita selvittämään omia ongelmiaan. Sen sijaan Aulikki, joka oli omaksunut uuden myönteisemmän identiteetin perheessä ja lopettanut hälyttävältä tuntuvan oireilunsa, oli haluton jatkamaan käyntejään. Hän jäi siten pois hoidosta, ja perheterapia muutettiin pariterapiaksi.

Tämä ei tietenkään tarkoita, ettei neljätoistavuotiaalla Aulikilla olisi ollut enää vaikeuksia, pikemminkin päinvastoin. Mutta hänellä näytti olevan myös runsaasti ikää vastaavia, kehitystä edistäviä hyviä puolia, kuten kyky solmia ystävyyssuhteita samanikäisten tovereiden kanssa ja menestyä koulussa. Vaikka tässä tapauksessa en ollut mitenkään varma päätökseni oikeudesta, katsoin paremmaksi, etten leimaisi Aulikkia häiriintyneeksi ja hoidon tarpeessa olevaksi. Ajatukseni oli, että hänkin voisi hyötyä, jos pystyisin, vaikkakin vain rajallisesti, auttamaan hänen nyt hoitoon motivoituneita vanhempiään.

Käytännön kokemus on usein osoittanut, että kun joku perheenjäsen on lopettanut oireilunsa, joku muu perheessä alkaa oireilla vastaavasti. Tämän vuoksi joudummekin kysymään ja miettimään tämän perheen jäsenten ongelmien ja niihin kytkeytyvien roolien kohtaloa.

Ensimmäisen kesälomatauon jälkeisen tunnin aiheisto valaiseekin, miten tällä kertaa äiti, Liisa, oli ilmeisesti aikaisemmin mainitun uudelleensisäistymisen seurauksena alkanut aktiivisesti esittää tyttärensä aikaisempaa roolia. Voimme myös sanoa, että Aulikin kieltäytyttyä esittämästä äitinsä ongelmaa Liisan olikin nyt pakko itse dramatisoida oma ongelmansa.

Tapani aloitti istunnon kysymällä, miten kesälomani oli mennyt. "Hyvin", minä vastasin. "Niin meidänkin", Tapani sanoi. Tämän jälkeen hän otti puheeksi mustasukkaisuusongelmansa.

Liisa oli suunnitellut lähtevänsä työhönsä liittyvään viikonloppuseminaariin, ja Tapani pelkäsi ja kuvitteli vaimon voivan olla uskoton. Nyt silmiäni edessä seurasi draaman näytös, missä Liisa selvästi yllytti Tapanin mustasukkaisuutta kertomalla, että

moittaessaan muuttaneensa peliään Tapani ilmeisesti kertoi aikomuksestaan vaihtaa roolia perhedraamassa. Ajattelin, että Tapanin tavoitteleman uuden roolin voisi nähdä taas kerran Aulikin alunperin esittämän roolin kaltaisena, sillä olihan Aulikkikin aikaisemmin jäänyt pois koulusta. Toisin sanoen asosi-aalinen rooli oli tehnyt pian täyden kierroksen perheenjäsenten kesken. Se alkoi Aulikin oireilusta, siirtyi Liisan mahdolliseen uskottomuuteen ja lopuksi Tapanin työn laiminlyöntiin. Näin myös, miten Liisa joutui välittömästi vastakkaiseen asemaan Tapanin vaihdettua roolia; Liisa otti vuorostaan itselleen miehensä aikaisemman yliminäroolin moittien vuorostaan häntä vastuuttomuudesta.

Annan jälleen puheenvuoron avioparille.

Tapani oli jäänyt pois työstään, koska hänen miehensä oli edellisenä päivänä määrännyt hänet uuteen, vähemmän vastuulliseen työtehtävään. Hän koko itsensä julkisesti nolatuksi työpaikalla. Työstä poisjääminen oli siten vastalause alistamiselle ja nolaamiselle. Vaikka hän tiesi olevansa monessa suhteessa vaikea aviomiehenä, hän ei enää aikonut alistua siihen, että Liisa jatkuvasti nalkutti hänelle ja määräsi, miten hänen pitäisi osallistua kotitöiden tekemiseen.

Kiivas väittely päättyi, kun Tapani jokseenkin selvästi ilmoitti, ettei aio enää alistua siihen, että Liisa pyrkii jatkuvasti samanlaiseen alistettuun asemaan, josta hänen äitinsäkin oli avioliitossaan kärsinyt. Varsinkaan hän ei aio alistua siihen, että Liisa tällä tavoin saa syyn alituisesti syyttää Tapania vaimonsa alistamisesta. Liisa myönsi, että hänen äitinsä oli ollut miehensä alistama.

Tässä vaiheessa keskustelua palasin siihen, että Tapani oli sanonut pitävänsä itseään vaikeana aviomiehenä.

Kysyin, oliko Tapanin lapsuudenperheessä sellaisia ristiriitoja, jotka voisivat tehdä nykyperheen ongelmat paremmin ymmärrettäviksi. Tapani kertoi isänsä olleen tohvelisankari ja äitinsä alistaneen koko perhettä aivan samalla tavalla kuin Liisa nyt pyrki alistamaan Tapania ja heidän lapsiaan. Sanoin heille, että molemmat puolisot näyttivät avioliitossaan toistavansa samoja vaikeita ristiriitoja, joihin he olivat tottuneet jo lapsuudessaan.

Jatkoin tulkintaani sanomalla, että heillä oli molemmilla sama ongelma: taistelu alistetuksi joutumista vastaan. "Niin on", molemmat vastasivat kuin yhdestä suusta.

Tähän saakka tulkintani olivat selventäneet puo-

lisoiden kesken tapahtuvia transferenssi-ilmiöitä. Lopuksi toin esiin heidän yhteisen transferenssitunteensa minua kohtaan. Tulkitsin, että he kokivat potilaina olemisen ja terapiassa käymisen minun heihin kohdistamanani alistamisena ja nolottavana todisteena siitä, etteivät he kykene selviytymään omin voimin. Lisäsin vielä, että tämä tunne näyttäisi voimistuneen kesätauon seurauksena. Liisa vastasi, ettei hän tällä kertaa ollut halunnutkaan tulla terapiaan, mutta Tapani oli kiristänyt hänet mukaan uhaten avioerolla.

6. Transferenssi ja säiliöfunktio

Olin siis istunnon aikana jatkuvasti miettinyt mielessäni sen tapahtumia ja varsinkin alussa tekemääni epäsovinnasta vastakysymystä, kun Tapani kysyi miten kesäni oli mennyt. Vastakysymykselläni olin torjunut hänen pyrkimyksensä symmetrisyyteen ja yrittänyt palauttaa komplementaarisen potilas-terapeutti-suhteen puolustaakseni ja säilyttääkseni hoitoasetelman, settingin. Mutta toisesta näkökulmasta katsottuna näin vastakysymykseni potilaan yllyttämänä reaktionä, vastatransferenssitunteiden vallassa tapahtuneena terapeutin 'acting out' -toimintana. Tapanin kysymys kesälomastani oli ärsyttänyt minua ja siksi vastakysymykseni herätti minussa jälkikäteen syyllisyyttä, kun taas aviopari koki vastakysymykseni nöyryyttävänä ja vihamielisenä alistamisena. Vastakysymystäni seurannut hiljaisuus olikin ollut täynnä näitä tunteita. Voimmekin kysyä, oliko tässä nyt kuvatussa, istunnon alussa tapahtuneessa hyvin lyhyessä tapahtumaketjussa — Tapanin kysymys ja terapeutin vastakysymys — paljastunut avioparin terapeuttiin kohdistama transferenssiin liittyvä projektiivinen identifikaatio.

Avioparin kesken istunnon käymä riita kotona tapahtuvasta toistensa alistamisesta, lapsuudenmuistot omien vanhempien alistussuhteista, Tapanin työssään kokema nöyryytys ja työstä poisjääminen antavat meille selviä vihjeitä siitä, miten alistaminen ja alistetuksi tuleminen värjättivät keskeisesti heidän sisäisen maailmansa ihmissuhteita. Mielestäni tästä syystä voidaankin olettaa, että he ennen tapaamistamme odottivat pahaa aavistaen terapeutin voivan alistaa heidät, tai vieläpä niin, että he olivat mielikuvissaan vakuuttuneet siitä, että hän oli jo tehnyt sen. Voimmekin kuvitella, että Tapanin näennäises-

ti viaton kysymys oli täynnä aineksia, jotka olivat yllyttäneet terapeuttia toimimaan juuri heidän transferenssifantasiassaan objektista luodun ennakkokäsityksen mukaisesti. Heidän odotuksensa mukaisesti terapeutti alisti heidät vastakysymyksellään.

Tämä molemminpuolinen 'acting out' — kysymys ja vastakysymys — oli nähdäkseni kuitenkin yliden terminoitu siten, että vaikka eräs Tapanin kysymyksen tiedostamaton intentio oli siirtää projektiivisella identifikaatiolla sisäinen alistava ja tästä syystä vainoavaksi koettu objekti terapeuttiin, samalla se palveli hänen aikomustaan sijoittaa projektiolla terapeuttiin itsestään irtilohkaistut ärtymyksen ja syyllisyyden tunteet.

Kysymys-vastakysymys -tapahtuman voisi nähdä myös lapsuudesta peräisin olevan kastraatio-ongelman ilmaisuna. Kun Tapani tavoitteli kysymyksellään symmetrisyyttä, hän pyrki samalla kieltämään kastraatioahdistuksensa ajeteraten illuusionsa, ettei lapsen ja aikuisen välillä olisi mitään eroa. Kun minä puolestani vastakysymykselläni epäsuorasti paljastin hänen harhakuvitelmansa, hän koki oidipaalisen lapsen tavoin, että halusin sadistisesti kastroida tai alistaa hänet.

Terapeutin eräs tärkeä tehtävä onkin mielestäni estää potilaittensa yritykset omnipotentisti kieltää realiteetteja harhanomaisilla tasa-arvovaatimuksillaan. Transferenssitulkinnan jälkeen paljastunut 'acting out' vahvisti, miten vaikeaa avioparin yleensäkin oli pitää sisällään ristiriitaisia tunteita. Molemminpuolisella projektiivisellä identifikaatiolla he olivat ulkoistaneet ja dramatisoineet terapeuttiin kohdistuvan sisäisen ambivalenssinsa niin, että toinen edustaen lapsenaseman ja riippuvuuden hyväksymistä halusi tulla hoitoon ja toinen edustaen lapsenaseman ja riippuvuuden omnipotenttia kieltämistä ei halunnut tulla hoitoon.

Kaiken edellä kuvatun perusteella voidaan päätellä, miten erityisen tärkeää on, että potilaiden suoraan antaman verbaalisen ja non-verbaalisen aineiston analysoinnin ohella terapeutti pystyy sisäisen työn ja introspektion avulla havaitsemaan ja miettimään, kuinka potilaat sijoittamalla sisäisiä objektejaan sekä omia impulssejaan ja tunteitaan häneen kontrolloivat häntä ja pakottavat hänet määrättyyn rooliin. Tällä sisäisellä työllään, säiliöfunktioillaan, terapeutti muuttaa potilaitten primitiivisellä projektiivisellä identifikaatiolla häneen tunkemia "β-elementtejä" kommunikatiivisiksi "α-elementeiksi".

Voisi oikeastaan sanoa, että hoitotilanteissa poti-

lailla on mahdollisuus syöstä terapeutti alas skitso-paranoidisen desintegroidun kokemuksen ja toiminnan tasolle, jotta terapeutti saisi ymmärtämisen edellyttämän elämyksellisen kosketuksen potilaansa piilotajuntaan. Terapeutin varsinainen työ potilaan auttamiseksi on nimenomaan siinä, että hän pystyy aina uudelleen sisäisesti palauttamaan depressiiviselle tasolle, jossa hän jälleen voi yhdistää alussa erillisiltä näyttäviä asioita ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi ja näin myös palauttaa kykynsä ajatella. On ilmeistä, ettei tämä regressio-progressio -heilurin liike ole terapeutille helppo eikä yksinkertainen tehtävä.

Oli sovittu terapiakäyntien harventamisesta kahteen kertaan kuukaudessa, vaikka he olivat jo parin vuoden aikana tottuneet viikottaisiin tapaamisiin. Tämän he olivat ilmeisesti ymmärtäneet niin, etten ole enää kiinnostunut heistä tai etten jaksa kuunnella heidän valituksiaan. Sanoin vaikuttavan siltä, että kun he tällä tunnilla olivat syytelleet toisiaan, osoite olikin ollut väärä ja tyytymättömyyden perimmäinen aiheuttaja olinkin ollut minä. Tulkintani aikana Liisa alkoi itkeä ja huudahti, että avioero on ainoa ratkaisu tai muuten joku perheenjäsenistä voisi sairastua vakavasti Tapanin huonosta vaikutuksesta. Tapani ahdistui vaimonsa puheesta ja yritti vähätellä tätä ajatusta ehdottamalla leikillään, että joku voisi ehkä saada flunssan. Tämän Liisa kuitenkin torjui. Nyt Tapani vakavoitui ja kysyi, tarkoittiko Liisa, että joku voisi joutua mielisairaalaan. Tämänkin mahdollisuuden Liisa torjui ja sanoi ajatellessaan, että joku voisi sairastua syöpään.

Aineistosta löytyy useampia kuvauksia siitä, miten perheenjäsenet mieltävät keskinäiset tapansa vaikuttaa toisiinsa tai miten heihin voidaan vaikuttaa ulkopuolelta. Ensinnäkin saimme tietää, miten Tapani koki Liisan muuttuneen pahantuuliseksi käyttäytymisenä luona. Tapanin käsitys Liisan muutoksesta oli, että anoppi oli työntänyt vihansa, "paskansa" kuten Tapani asian ilmaisi, Liisaan, joka oli kantanut tämän mukanaan kotiin työntääkseen sen vuorostaan Tapaniin. Mielikuvaa toista henkilöä muuttavasta, vihamielisestä, anaalisesta, sisääntunkevasta hyökkäyksestä voidaan tuskin paremmin kuvata. Myöhemmin Tapani paljasti toisen mielikuvansa siitä, miten muiden paha vaikutus oli muuttanut heidän poikansa. Tapani ilmaisi asian tuohtuneena sanomalla, että "petoeläimet olivat muuttaneet hänen poikansa". Liisa puolestaan säesti tätä mielikuvaa syyttämällä, että Tapani oli itsekin peto, joka "tuhoisasti nakerteli perheessä". Vertaus petoeläi-

meen tuo mieleemme oraalisen raatelun tai ahmaisevan hyökkäyksen.

Terapiatunnilla paljastui myös toinen tema: Liisan äidin kyvyttömyys ottaa vastaan tyttärensä huolia ja heidän keskinäinen kyvyttömyytensä olla avuksi tai tueksi toisilleen. Psykoanalyttisin käsittein voisi todeta, että heillä kaikilla oli vajavainen säiliöfunktio. Toisin sanoen kukaan perheessä, äidinäiti mukaan lukien, ei halunnut tai pystynyt kuuntelemaan eikä ottamaan vastaan muiden paranoidisia tai depressiivisiä ajatuksia, huolia, syytöksiä tai yleensä tunteenpurkauksia ja miettimään niitä.

Tulkittuani heille, että heidän tunteensa siitä, että kukaan ei kuuntele ja auta heitä, johtuisi vähentyneistä mahdollisuuksista tavata minua ja saada puhua ongelmistaan minulle Liisa purskahti itkuun ja näki avioeron ainoana ratkaisuna. Miksi Liisa reagoi näin? Luulen, että hän oli kehittänyt mielikuvan, jossa he olivat rasittaneet minua siinä määrin ahneudellaan ja paskaisilla valituksillaan, että halusin myös avuttomuuttani paljastaen paeta rauhaan heidän luotaan. Toisin sanoen Liisa oli nyt vakuuttunut heidän pahuudesta ja oli tullut epävarmaksi terapeutin mahdollisuuksista auttaa heitä. Tämän tilanteen uhkaavuutta aviopari oli yrittänyt lieventää projisoimalla omaa rasittavuuttaan ja kaikkien kyvyttömyyttä auttaa heitä pois itsestään Liisan äitiin. Näin he yrittivät suojella terapeuttia heidän käsityksensä mukaan liian vaikealta tehtävältä ja välttää kokemasta terapeutin menettämisestä aiheutuvaa tuskaa. Samalla horjui heidän toiveensa paremmasta tulevaisuudesta ja perheessä tapahtuvista rakentavista muutoksista.

Liisan paranoidisen reaktion voisi ymmärtää myös siten, että he olivat kokeneet terapiatuntien harven tumisen niin suurena pettymyksenä, että terapeutti muuttui heidän piilotajuisen kokemuksensa mukaan hyökkääväksi. Tällä tavalla olin muuttunut ymmär tävästä ja auttavasta henkilöstä säiliöfunktioita vail la olevaksi, pelokkaaksi ja heitä uhkaavaksi myrkyl liseksi ja raatelevaksi objektiksi, jota oli paettava hengen menetyksen uhalla — lainatakseni heidän käyttämiään mielikuvia. Liisan reaktio tulkintaani osoitti myös selvästi, että symbolinen vuorovaiku tustaso eli ajatusten vaihtaminen ei ollut mahdollista. Hän koki tulkintani konkreettisena todellisuuden paljastuksena, tunnustuksena, että olin vihattava petturi.

Kun Liisa heti näki avioeron ainoana ratkaisuna, mielestäni oli ilmeistä, että hänen sisäisessä maail

massaan tapahtuvan siirtymämekanismin seurauk sena Tapani joutui välittömästi edustamaan minua. Voimme tulkita Liisan reaktion ajauraukseksi in statu nascendi, missä transferenssissa syntynyt impulssi paeta hylkäämällä vainoavaksi muuttuneen terapeutin luota oli siirtynyt impulssiksi erota aviopuolisos ta.

Tiedostettu avioeroimpulssi, joka tiedostamatto malla fantasiatasolla oli Tapanin ulostamista pois perhepiiristä, ei kuitenkaan ollut Liisan ainoa rat kaisu vaihtoehto. Paniikissaan Liisa yritti aivan ilmei sesti tiedostamattaan tuhota Tapanin myös nielaise malla eli inkorporoimalla hänet. Liisan esittämä hy pokondrinen, paranoidinen pelko jonkun perheen jäsenen sairastumisesta syöpään Tapanin pahan vai kutuksen takia voidaan ymmärtää vain, jos otaksu taan, että Liisa oli piilotajunnassaan inkorporoinut vainoavaksi muuttuneen aviomiehensä.

Loppupäätelmänä voimme siis lausua, että inkor poraatiofantasian seurauksena terapeutti, Tapanin hahmossa, vainosi Liisan mielessä harhanomaisesti jonkun perheenjäsenen ruumiin sisältä ja uhkasi tu hota perheen ja Liisan elämän.

Kokemukseni mukaan on ennemminkin sääntö kuin poikkeus, että myös perheterapiassa perheen jäsenet ajearavat keskenään perheessä aina löyty vän terapeuttiin kohdistuvan yhteisen transferenssi mielikuvan. Toisinaan se tapahtuu edellä kuvatulla tavalla kesken terapiatunnin in statu nascendi, mut ta useimmiten, kuten myös klassisessa psykoanalyys sissa, hoitoon liittyvät transferenssitunteet ja mieli kuvat ajearataan perheen keskuudessa terapiakäyn tien väliaikoina.

7. Vuorovaikutuksen primitiivinen taso ja projektiivinen identifikaatio

Nyt kuvatun kliinisen aineiston perusteella voidaan mielestäni vastata kysymykseen, millä tavoin tämän perheen jäsenet jakoivat keskenään perhenäytelmän sän roolit. Esittämäni aineiston perusteella on mie lestäni mahdollista ajatella, että draaman roolit jaet tiin primitiivisen ja ambivalentin vuorovaikutuksen tasolla, missä korkeammantason symbolinen kommunikaatio oli olematonta, ja vuorovaikutus ta pahtui ja sen koettiin tapahtuvan pääasiallisesti konkreettisena, rakkautta vail la olevana, jopa viha mielisenä toiseen kohdistuvana manipulaationa. Pel kistäen voidaan olettaa, että jokainen perheenjäsen

ositti syvissä piilotajuisissa mielikuvissaan muille rooleja ja kontrolloi heitä työntämällä heihin, toisinaan myös idealisoidun, ulostuksensa, samalla kun hän toisiin tunkeutuen ahmi itselleen, toisinaan varastetun, roolin. Tässä perheessä roolit jaettiin perheenjäsenten kesken käyttämällä primitiivistä projektiivista identifikaatiota.

Kuvaamani vaikeuksissa oleva perhe on toiminut skitsoparanoidisella tasolla, jossa jokainen perheenjäsen yritti omnipotentisti yllyttämällä pakottaa muihin niitä tunteita, impulsseja ja ahdistuksia, joista halusi itse päästä eroon. Tämä puolustuskeinojen yhdistelmä eli projektiivinen identifikaatio onkin hyvin tehokas. Ensin lohkaistaan itsestä irti ei-toivotu tai sietämättömäksi koettu ominaisuus ja projisoidaan se toiseen, minkä jälkeen kielletään tämä ominaisuus itsessä, mutta nähdään se selvästi toisessa, joka on ottanut projektion vastaan. Tämän illusorisen aistimuksen tukemana kohdellaan projektion uhria toistamiseen ikään kuin uhrissa todella olisi kyseessä oleva ominaisuus. Projektion uhri onkin lopulta taipuvainen uskomaan, että hän on juuri sellainen kuin hänen väitetään olevan.

Skitsoparanoidisen position varassa toimiva perhe ja sen jäsenet pyrkivät myös välttämään kokemusta, että he olisivat vastuussa muista perheenjäsenistä ja yrittävät työntää syyllisyydentunteensa muiden kannettaviksi. Samoin sen myöntäminen, että olisi riippuvainen toisista perheenjäsenistä, on mahdotonta.

Haluaisin vielä korostaa, että skitsoparanoidisesta toimiva ihminen ei yleensä uskalla nähdä totuutta. Hän kieltää esimerkiksi tuhonneensa joidenkin perheenjäsenten hyvät keskinäiset suhteet ja hän pelkää nähdä puutteita itsessään. Voisimme sanoa, että syvällä mielenensä uumenissa vallitsevan paranooidisen pelon vuoksi skitsoparanoidisen position varassa elävä turvautuu aina omnipotenssitunteen varaan rakennettuihin illusorisiin mielikuviiin, joiden avulla hän pyrkii vapautumaan syvistä peloistaan. Näiden psyykkisten tapahtumien esilletulon provoiminen muissa perheenjäsenissä projektiivista identifikaatiota käyttäen onkin tehokas keino siirtää huomio toisiin ja välttää itsensä tutkiminen.

8. Yritys siirtyä depressiiviselle tasolle

Seuraavassa kronologisesti myöhemmässä kliinisessä aineistossa näemme kuitenkin, miten aviopari te-

kee intrapsyykkisessä toiminnassaan alustavia yrityksiä siirtyä depressiiviselle tasolle.

Tapani aloitti leikkisän keskustelun ilmoittamalla, että hän oli ollut varsin tyytyväinen Liisaan. Liisa oli tästä avoimesti onnellinen ja kysyi, mistä mielen tyytyväisyys johtui ja kumman Tapani arveli muuttuneen. Tapani vastasi samaan sävyyn, että Liisa ainakin oli muuttunut: hän oli muuttunut hulttioksi.

Liisa ei loukkaantunut, vaan kysyi rauhallisen hämmästyneenä, mitä Tapani tarkoitti. Tapani vastasi, ettei Liisa ollut kantanut vastuuta perheestä, että hän oli jättänyt perheen oman onnensa nojaan ja lähtenyt ulkomaille huvimatalle.

Merkittävää tässä oli, ettei Liisa loukkaantunut ja suuttunut, vaan parin suhde säilyi lämpimänä ja huumorin sävyttämänä koko istunnon ajan. He jatkoivat kertomalla, että jo ennen Liisan huvimatkaa heidän lapsensa olivat luvanneet huolehtia erään tuttavaruovan koirasta, koska hän oli ollut lähdessä samalle matkalle Liisan kanssa. Lapset olivat kuitenkin lähteneet tovereittensa luo maalle, ja näin kotiin jäänyt Tapani oli joutunut koirafobiastaan huolimatta pitämään huolta siitä. Tapani kertoi edelleen humoristisesti tarjonneensa koiralle sekä pirtelöä että paistettua pekonia. Tätä ennen Tapani oli aikonut ulkoiluttaa koiraa, mutta jo rappukäytävässä se oli joutunut niin pahaan tappeluun toisen koiran kanssa, että se oli ollut pakko viedä eläinpoliklinikalle. Siellä oli todettu koiran saaneen useita haavoja.

Liisa arveli koirien tappelun liittyneen hänen matkaansa; vaikka Tapani oli suhtautunut myönteisesti matkaan, koirien vihaiisuus ja tappelu olivat hänen mielestään ilmaisseet, että syvemmällä mielessään Tapani oli sittenkin ollut mustasukkainen ja kateellinen paljastamatta kuitenkaan sitä.

Tapani ymmärsi Liisan ajatuksen, mutta otaksui puolestaan tapahtumien liittyvän omiin lapsuudenkokemuksiinsa. Hänen ollessaan viisivuotias pystykorva oli purrut häntä kasvoihin ja hän oli aina tämän jälkeen pelännyt koiria. Tapauksen jälkeen hän oli toistamiseen nähnyt painajaisunia, joissa koira yritti purra häntä. Tapani kertoi ajatelleensa toisen koiran huomattuaan, että olisi parasta odottaa, kunnes se olisi poistunut rappukäytävästä. Mutta hän oli kuitenkin uhmakkaasti mennyt koiransa kanssa huoneiston ovesta ulos, jolloin hänen koiransa oli heti aloittanut tappelun pahoin seurauksin. Tapani arveli halunneensa kostaa sen, että pystykorva oli purrut häntä lapsena. Sitten hän oli tuntenut itsen-

ä syylliseksi ja katuvaiseksi, varsinkin koska koira oli tappelussa saanut haavoja. Tästä syystä Tapani oli palattuaan eläinklinikalta sovinnollisena eleenä arjonnut koiralle pirtelöä ja pekonia.

Aviopari jatkoi vielä myötätuntoisesti kertomalla, miten Liisan työtoverit olivat kiusanneet tuttavaruuvaa väittämällä, että hänen ollessa matkoilla, "kun silmä välttää", hänen aviomiehensä saa mahdollisuuden olla uskoton. Vaikkakin he paradoksaalisesti ymmärsivät työtovereiden kiusauksen ilvehtiä tuttavaruuvan kustannuksella, samalla molemmat saheksuivat tällaisten mielikuvien tyrkyttämistä toille ja yllyttämistä mustasukkaisuuteen.

Tämä kliininen aineisto oli, kuten kaikki lienevät huomanneet, hyvin erilaista kuin aikaisempi. Siinä on rakkautta ja huumoria sekä suurempaa kykyä voimia ja sietää itsessään erilaisia ja vivahteikkaamia tunteita.

Tapani sieti aikaisempaa paremmin kateutensa, mustasukkaisuutensa ja vaimonsa erillisen elämän. Liisa olikin voinut lähteä matkalle hyvällä mielellä. Samalla Tapani ilmeisesti pystyi paremmin samaistumaan vaimonsa esittämään tarpeeseen saada tulla muita ihmisiä. Liisa ymmärsi paremmin mieheensä ahdistusta ja esitti mielenkiintoisesti teorian, että Tapanin yrityksistä ratkaista ristiriitaiset tunteensa ja impulssinsa. Hän näki, että vaikkakin Tapani oli huomannut ilmi myönteisen suhtautumisensa Liisan matkastaan, tiedostamattaan hän oli paljastanut syvemmän ambivalenssinsa siirtämällä kateutensa ja mustasukkaisuutensa aiheuttamat ristiriitaiset ja vihamieliset impulssit koirien haavoittavaan tappeluun.

On ilmeistä, että Liisa oli helpottuneena ja ihailleen nähnyt Tapanissa tietoista taistelua itsessään ilmenevää kontrolloivaa ja destruktiivista kateutta ja mustasukkaisuutta vastaan. Tapanilla oli puolestaan oinen, nähdäkseni yhtä sopiva teoria, kun hän kertoi assosiaatioitaan koiraan, joka oli purrut häntä apsenä, ja miten hän arveli tämän viimeisimmän appelin syntyneen hänen yllytyksestään. Hän arveli nyt halunneensa kostaa koirille lapsuudenaikaisia kärsimyksiään. Mutta tässä samassa yhteydessä hän paljasti kauniisti myös depreesiivisen tason tunteita ja pyrkimyksiä, kun hän katuvaaisena kertoi koirien tappelun hänessä aiheuttaneista syyllisyydentunteista, koiran viemisestä eläinklinikalle ja ehkä ensikädessä huvittavalta tuntuvasta sydämellisestä rityksestä lohduttaa koiraan pekonilla ja pirtelöllä.

On myös mielenkiintoista havaita, miten aviopari tiedostamattaan projisoi ja näki paheksuen oman

nyt paremmassa hallinnassa olevan destruktiivisuutensa tuttavaruuvan työtovereissa, jotka sadistisesti tyrkyttivät häneen mustasukkaisuutta herättäviä mielikuvia. Tässä aviopari ajattelee myötätunnolla tuttavaruuvaa samaistuen projektiivisesti hänen mustasukkaisuuteensa ja ahdistukseensa.

Kuvatusta aineistosta voimme päätyä siihen, etteivät Liisa ja Tapani ensikädessä käytä projektiota ja projektiivista identifikaatiota päästäkseen eroon vainoavista sisäisistä objekteista ja uhkaavilta tuntuvista omista tunteistaan ja mielikuvistaan. Näyttäisi siltä ikään kuin projektion ja samaistuksen tarkoitus olisi nyt depreesiivisellä erittelevällä ja eheyttävällä tasolla. Tarkoitus ei olisi provosoida toista vaan tehdä intrapsyykkisesti mahdolliseksi toisen ymmärtäminen. Heille oli muodostunut psyykkinen ruuansulatuskanava, säiliö, sekä omille että muiden tunteille ja impulsseille. He pystyivät entistä paremmin kuuntelemaan ja miettimään, mitä itsessä tapahtui ja mitä toisella oli sanottavaa.

On aiheellista kuvata vielä tämän terapiatunnin loppuosa. Keskustelussa ilmeni, että Liisa ja Tapani olivat tutustuneet toisiinsa jo koulussa varsin nuorina. He olivat toistensa kaltaisia ainakin siinä, ettei kummallakaan silloin ollut aikaisempia seurustelukokemuksia. Tapani lisäsi, että hänellä oli yhä vaikeuksia päästä eroon "naiivista, mutta sitkeästi häntä vallassaan pitävästä käsityksestä, että toinen olisi vain itseä varten." Hänen mielestään Liisa edusti perheessä suurempaa ja hedelmällisempää realiteettia näkemyksellään, ettei toiselta saisi riistää vapautta elää oman vastuunsa ja harkintansa mukaan.

Mielestäni on ilmeistä, että tässä Liisa saa projektion seurauksena edustaa realistista, toista kunnioittavaa ja toiseen luottavaa puolta Tapanista. Yhtälailla Tapani oli projisoinut minäihanteensa terapeuttiin, kun hän jatkossa kehui terapeuttia siitä, että hän oli ihmissuhteissaan avoin, ettei hän alistanut muita ja että hänellä oli kyky aitoon rakkauteen. Tapani jatkoi kuvaamalla terapeutin suhtautumista naisiin yhtälailla idealisoivilla lauseilla ja lopuksi kehotti Liisaa, jota hän kutsui asiantuntijaksi tässä asiassa, kertomaan käsityksensä terapeutista. Näemme, että Tapani oli sijoittanut omia hyödyllisiä egofunktioitaan Liisaan ja terapeuttiin. Hän näki Liisassa oman kykynsä nähdä realiteetteja ja terapeutissa oman tavoittelemansa minäihanteen.

On myönnettävä, että tällä tavalla Tapani desintegroitui, koska hän tässä yhteydessä sijoitti arvokkaita osia itsestään muihin, ja hänen oma persoo-

nal
här
sell
vuu
I
län
tän
nut
I
vuo
tä
mo
peu
ette
seli
pai
ma
I
tea
pet
si
pro
Tas
vitt
ero
sä
tää
itse
I
kal
det
siiv
uus
hin
tuu
F
tän
voi
per
Au
dos
tely
kär
tun
tuk
V
kä
tär
tää

nallisuutensa oli vaarassa köyhtyä. Samanaikaisesti hän kuitenkin alkoi kokea muut ihmiset tärkeiksi itselleen ja oivaltaa miten elintärkeää hänen riippuvuutensa muista oli.

Luulen, että olisi ollut tärkeä tulkita Tapanin yllämainitut projektiot hänen desintegroitumisensa esittämiseksi, vaikka en silloin valitettavasti huomannutkaan tehdä sitä.

Palaan tunnin kuvaukseen. Annettuaan puheenvuoron Liisalle Tapani hämmäntyi eikä tiennyt mitä ajatella terapeutista. Liisa sanoi tavanneensa niin monenlaisia lääkäreitä. Hän ei ollut ajatellut terapeuttia Tapanin esittämässä mielessä — myös siksi, ettei se herättäisi Tapanin mustasukkaisuutta. Hän selitti, että samasta syystä hän oli ollut myös työpaikallaan pidättyväinen ja torjunut kaikki miesten mahdolliset lähestymiset.

Hän ei edes mielikuvissaan ollut uskaltanut tuntea seksuaalista uteliaisuutta ja mielenkiintoa terapeuttia kohtaan, koska hän pelkäsi, että Tapani olisi voinut tulla mustasukkaiseksi ja vihaiseksi.

Tämä lyhyt kuvaus Liisasta kertoo, miten hän oli projisoinut mustasukkaisen yliminänsä Tapaniin. Tästä oli seurauksena, että mielikuvissaan Liisa kuvitteli Tapanin mustasukkaisesti valvovan hänen eroottista elämäänsä. Mutta yhtä hyvin voimme tässä aineistossa nähdä Liisan kyvyn eritellä ja yhdistää kokemuksiaan, tunteitaan ja mielikuviaan niin itsestään ja Tapanista kuin lääkäreistäänkin.

Liisan tapa lähestyä Tapanin tukemana hyvin arkaluontoista ja monimutkaista kolmen hengen suhdetta herätti minussa tunteen, että orastavan depressiivisen position myötä hänessä oli kehittymässä uusia mahdollisuuksia muita ihmisiä ja varsinkin lähimmäisiä huomioiden muodostaa itsenäisiä ja vastuuntuntoisia moraalisia kannanottoja.

Kolmiodraaman esilleottaminen voidaan mielestäni nähdä perheterapian eräänä huipentumana. Sitä voidaan pitää perheen ydinongelmana, joka alunperin oli epämääräisesti ilmaistu perheen tyttären Aulikin oireiden muodossa. Näyttäisi siltä, että hoidossa tapahtuneen perheenjäsenen paremman eritely- ja yhdistelykyvyn seurauksena Aulikin alussa kärsimystä aiheuttaneet oireet olisivat lopulta muuttuneet tässä-ja-nyt terapiasuhteessa tietoisesti koe-
tuksi transferenssiongelmaksiksi.

Valitettavasti en tuolloin riittävästi ymmärtänyt enkä pohtinut tämän oidipaalisen transferenssitilanteen tärkeyttä. Jälkikäteen minun on ollut pakko myöntää, että se johti ennenaikaiseen hoidon keskeyttä-

miseen. Tarkempi tapahtumien analysointi osoittaa, että Liisa oli toistamiseen varoittanut terapeuttia uhkaamalla keskeyttää terapian, jos ahdistus tuntui liian vaikealta. Olen joutunut myöntämään, että aviopari sai yllyttämällä minut terapeutina liittoutumaan yhteisymmärryksessä tapahtuvaan hoidon keskeyttämiseen. Me pakenimme kolmiodraaman meissä herättämiä ristiriitaisia ja ahdistavia mielikuvia, rakkauden, ambivalenssin, mustasukkaisuuden ja syyllisyyden tunteita ja niihin liittyviä impulsseja sekä niiden läpityöskentelyä.

Hoidon lopettaminen voidaan tulkita avioparin ja terapeutin yhteisenä tiedostamattomana skitsoparanoidisena 'acting out' -tapahtumana. Hoito päättyi syöksyllä desintegratiivisten voimien ja mekanismien kuiluun ilman riittävää säiliöfunktioita. Se ei päätynyt toivotulla tavalla jo orastavan ja vastuuta kantavan depressiivisen position varassa tapahtuvan erittelevän ja eheyttävän, toisinaan kipua aiheuttavan työn ja ymmärtämisen vakiintumiseen.

Haluan kiittää Pirkko Pingoud'ta ja Gustav Schulmania rikastavasta ja rohkaisevasta yhteistyöstä artikkelin kirjoittamisessa.

Kirjallisuus¹⁾

- Klein, M. Love, Gilt and Preparation and Other Works 1921—45. The Hogarth Press, London 1975
Klein, M. Envy and Gratitude and Other Works 1946—63. The Hogarth Press, London 1975
Dicks, H.V. Marital Tensions. Clinical Studies towards a Psychological Theory of Interaction. Routledge Kegan & Paul, London 1967

¹⁾ Luettelo on toimituksen laatima.